

Η διδασκαλία των αρχαίων (στο γυμνάσιο): *No Man's land*

για τον Σύνδεσμο Φιλολόγων ν. Δράμας
Έλσα Σκλαβάκη, 1^ο Γυμνάσιο Δράμας

Μεγάλωσα χωρίς αρχαία στο γυμνάσιο. Η πρώτη μου γνωριμία μ' αυτά έγινε στην Α' Λυκείου με το βιβλίο των Ν. Χ. Κεφαλίδη και Α. Β. Μουμτζάκη. Δεν είχα τότε αντικειμενικά κριτήρια για να αξιολογήσω το συγκεκριμένο βιβλίο. Άλλωστε, τις περισσότερες φορές τις αξιολογήσεις τις κάνουμε πολύ αργότερα, όταν ο παρελθών χρόνος εξασφαλίζει την απαραίτητη απόσταση αντικειμενικότητας.

1992. Πρωτοετής στο Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας, ακούω την είδηση για επαναφορά της διδασκαλίας των αρχαίων στο γυμνάσιο. Στην αντίδρασή μου «ωραία, τώρα τα παιδιά θα εξοικειώνονται απ' το γυμνάσιο και θα είναι πια έτοιμα στο Λύκειο να ασχοληθούν ουσιαστικά με τα κείμενα», η συγκάτοικός μου, κόρη σχολικού συμβούλου πρωτοβάθμιας και πραγματικού εργάτη του πνεύματος, με αγριοκοίταξε και μου είπε: «Λες και δεν ξέρεις πως στην ελληνική εκπαίδευση όλα καταλήγουν να γίνονται ανάποδα».

Σε λίγο η διδασκαλία των αρχαίων στο γυμνάσιο θα κλείσει την 20ετία κι εγώ σχεδόν τα διπλάσια. Εδώ και κάποια χρόνια παρακολουθώ αυτή την ιστορία των αρχαίων στο γυμνάσιο (και στο Λύκειο) από την άλλη πλευρά του ... κάστρου, ως καθηγήτρια, διδάσκουσα (ή μήπως να πω δυνάστης;). Έχω δοκιμάσει εκείνη την αμηχανία στη συχνή ερώτηση των μαθητών «μα, επιτέλους, γιατί διδασκόμαστε τα αρχαία;», έχω αφουγκραστεί την αγωνία, την προσπάθεια, την κούραση, την υπέρβαση των ορίων της αντοχής τους και έχω αισθανθεί βαθιά μέσα μου την άρνησή μου και τη βεβαιότητα της αποτυχίας του εγχειρήματος, όταν βλέπω τι καλούμαι να διδάξω σε ποιους.

Ο προβληματισμός, λοιπόν, ξεκίνησε νωρίς και άρχισε να μεγεθύνεται με συζητήσεις με «ομοϊδεάτες» συναδέλφους και, τέλος, να παίρνει συγκεκριμένη μορφή με τη μελέτη πρώτα των απόψεων του Κριαρά και τώρα του Α. Μουμτζάκη για το θέμα αυτό. Και επειδή κάποτε πρέπει να μιλήσουν και οι μαθητές, σκέφτηκα να ζητήσω τη γνώμη τους (ω! της σπανιότητας!).

Η διερεύνηση

Οι ερωτήσεις που έγιναν στους μαθητές και διαμόρφωσαν το πλαίσιο της συζήτησης βασίστηκαν σχεδόν στο σύνολό τους σε προηγούμενη ανάλογη δουλειά του συνάδελφου Β. Συμεωνίδη με μαθητές της Α' Λυκείου. Αρχικά, λοιπόν, ζητήθηκε από τους μαθητές να καταγράψουν σε μία στήλη τα δύο μαθήματα που τους προκαλούσαν δυσφορία και, σε άλλη, τα δύο που τους ευχαριστούσαν. Τα αποτελέσματα της έρευνας – μίνι γκάλοπ σόκαραν και τους πιο υποψιασμένους από εμάς για τις διαθέσεις των παιδιών απέναντι στα αρχαία. Σε ένα σύνολο 45 μαθητών της Γ' Γυμνασίου (2 τμημάτων) τα αρχαία καταγράφηκαν ως δυσβάσταχτα από τους 33(!), ενώ άλλα «ενοχοποιημένα» αντικείμενα απείχαν πολύ στο ... ποσοστό δυσφορίας (Χημεία 11, Ιστορία 10, Φυσική 9, Μαθηματικά μόλις 4). Επιπλέον, τα αρχαία καταγράφηκαν μόνο 1 φορά ως ευχάριστο μάθημα.

Η συζήτηση

Οι μαθητές διευκρίνισαν ότι με τον όρο «αρχαία» εννοούν το μάθημα της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας (προς αποφυγήν πάσης παρεξηγήσεως) και συγκεκριμένα (με αυτήν ακριβώς τη σειρά στις απαντήσεις): τη γραμματική, το συντακτικό και τη μετάφραση κατά λέξη (αυτό γίνεται μόνο στη γ' γυμνασίου). Στη συνέχεια έσπευσαν να διευκρινίσουν ότι, ενώ σαφέστατα ο κάθε καθηγητής μπορεί να επηρεάσει, σε ένα βαθμό, θετικά ή αρνητικά τη διάθεση

των μαθητών προς το αντικείμενο της διδασκαλίας του, ωστόσο το αίσθημά τους για τα αρχαία δεν πηγάζει από συγκεκριμένη προκατάληψη σε βάρος της συνομοταξίας των φιλολόγων (κι ας έχουμε τη ρετσινιά), αλλά από τις απαιτήσεις του μαθήματος.

Η αυθόρμητη συμμετοχή των μαθητών έφερνε στην επιφάνεια ζητήματα που μας ανάγκαζαν να ξεφύγουμε από τη σειρά των ερωτημάτων και, επιπλέον, η πίεση του χρόνου μας υποχρέωσε να εστιάσουμε σε κάποια απ' αυτά. Ευλόγως γρήγορα φτάσαμε στο επίμαχο: «Γιατί διδασκόμαστε τα αρχαία».

α. «Δεν υπάρχει λόγος, αλλά μας είπαν για να μην ξεχνάμε την ιστορία και τη γλώσσα των προγόνων».

β. «Μου έχουν πει 'για να μιλάμε καλύτερα'».

γ. «Όπως λέει και η γιαγιά μου, 'ό,τι μαθαίνουμε καλό είναι'».

δ. «Μαθαίνουμε αντιλήψεις των αρχαίων και αποκτούμε καλλιέργεια»

ε. «Με την ετυμολογία μαθαίνουμε την ιστορία της λέξης και έτσι τη γνωρίζουμε καλύτερα και κατανοούμε βαθύτερα τη σημασία της». / «Όπως μαθαίνουμε την ιστορία, για να αξιολογήσουμε καλύτερα το παρόν, έτσι μαθαίνουμε και την αρχαία, για να αντιληφθούμε καλύτερα τη νέα ελληνική».

στ. «Κάποιος μας είπε ότι στο εξωτερικό διδάσκονται αρχαία, γιατί έτσι μαθαίνουν να σκέφτονται».

ζ. «Είναι που είναι νεκρή γλώσσα και δεν τη μιλάει κανείς· αν σταματήσουμε να τη διδασκόμαστε, θα χαθεί εντελώς».

η. «Δεν υπάρχει κανένας λόγος και πρέπει να καταργηθούν, αφού δεν τα μιλάμε και δεν θα τα χρειαστούμε πουθενά» / «Για να μας βασανίζουν»

θ. «Εδώ τα διδάσκονται στο εξωτερικό και δεν θα τα διδαχτούμε εμείς;»

Βλέπουμε ότι οι απαντήσεις των παιδιών ποικίλλουν, από την πιο καταδικαστική (η) μέχρι τις πιο μεγαλόψυχες (γ, ζ, θ) και από τις φανερά αποστασιοποιημένες (α, β, στ) μέχρι τις πιο συνειδητά υποστηρικτικές για τη διδασκαλία των αρχαίων (δ, ε). Επειδή, ωστόσο, μου φαίνονται απαντήσεις «έξωθεν επιβεβλημένες», η επόμενη ερώτησή μου είναι αν θα προτιμούσαν να καταργηθούν τα αρχαία από το γυμνάσιο. Με έκπληξη διαπίστωσα ότι λίγοι ήταν εκείνοι που επιδοκίμασαν αυτό το ενδεχόμενο, με τη γνωστή ισοπεδωτική απάντηση «τι τα κάνουμε, αφού δε θα μας χρησιμεύουν πουθενά». Οι πιο συνετοί και προσεκτικοί μαθητές, ακόμα και οι αδύναμοι, δεν έδειξαν να ενθουσιάζονται στην προοπτική της κατάργησης.

Πρέπει να ομολογήσω ότι περίμενα διαφορετική αντίδραση από τους μαθητές· περίμενα αλαλαγμούς καταδικαστικούς για τα αρχαία, αφορισμούς, κατάρες και άλλα (ηχηρά σίγουρα) παρόμοια. Επείσημα, λοιπόν, στους μαθητές τόσο την αμηχανία μου όσο και την αντίφαση της στάσης τους απέναντι στα αρχαία: «Ωραία, δεν θέλετε να καταργηθούν, αλλά σχεδόν το 75% εξ υμών δυσφορεί με την ύπαρξή τους στη (μαθητική) ζωή σας! Μπορείτε να με βοηθήσετε λίγο;». Συγκεκριμένοι μαθητές, με βλέψεις θεωρητικών σπουδών, απάντησαν ότι ο βασικός λόγος ήταν ότι δεν ήθελαν να αντιμετωπίσουν τον όγκο της ύλης συγκεντρωμένο στο Λύκειο. Αλλά όλοι – μα όλοι – συμφώνησαν ότι αυτό που τους προκαλεί δυσφορία δεν είναι το ίδιο το αντικείμενο, αλλά ο τρόπος διδασκαλίας του, οι υπερβολικές απαιτήσεις στο επίπεδο της μορφοσύνταξης. «Θέλουμε λιγότερη ύλη», «θέλουμε πιο απλό τρόπο», «ζητούμε κείμενα απλά με λίγη γραμματική και συντακτικό», «ζητούμε να πηγαίνουμε από το κείμενο στη μορφοσύνταξη και όχι το αντίστροφο».

I had a dream ...

Παρακολουθώντας την αγωνιώδη προσπάθεια των νεαρών μαθητών να αποδώσουν με λόγο αυτό που διαισθητικά αντιλαμβάνονταν, δεν μπορούσα παρά να σκέφτομαι το κείμενο του Α. Μουμτζάκη, *Η διδασκαλία του μαθήματος των αρχαίων ελληνικών στην Α' Λυκείου*, με το

οποίο κατέθετε διακριτικά την πίκρα του για την απόσυρση του βιβλίου του για τα αρχαία (αυτό που είπα πως διδάχτηκα). Είχε δει προηγουμένως το συνολικό όραμά του για τη διδασκαλία των αρχαίων να κατακρεουργείται από λανθασμένες εφαρμογές αναλυτικών προγραμμάτων και τρόπων αξιολόγησης του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, αλλά και λανθασμένες διδακτικές πρακτικές καθηγητών Μέσης Εκπαίδευσης.

Η πραγμάτωση του οράματος αυτού (αντλώ όλα τα στοιχεία από το εν λόγω κείμενο) απαιτούσε αλλαγές στους στόχους του μαθήματος, στο αναλυτικό πρόγραμμα των αρχαίων ελληνικών και κυρίως στις Πανελλήνιες εξετάσεις, που καθορίζουν τις απαιτήσεις, τα θέματα και τον τρόπο εξέτασης όλων των τάξεων. Απαιτούσε, επίσης, ενημέρωση και επιμόρφωση των καθηγητών, ώστε να αλλάξει ο τρόπος διδασκαλίας (διότι, ως γνωστόν, ακολουθούμε συνήθως τον τρόπο που έχουμε συνηθίσει ως μαθητές και φοιτητές).

Στο πρόταγμά του το βάρος έπεφτε στις λέξεις και στις προτάσεις του κειμένου, στη σημασιολογική (νοηματική) και ερμηνευτική του προσέγγιση, χωρίς γραμματικο-συντακτική ανάλυσή του από την αρχή, παρά μόνο όπου χρειάζεται για τη λύση ενός ερμηνευτικού προβλήματος. Στο πλαίσιο αυτό οι κύριες ασκήσεις δεν θα ήταν οι χρονικές και εγκλιτικές αντικαταστάσεις, αλλά περισσότερες ετυμολογικές συσχετίσεις λέξεων αρχαίας και νέας ελληνικής με συνεχή έκθεση των μαθητών σε κείμενα από μεταγενέστερη ελληνική. Έτσι ο μαθητής ίσως δεν θα μπορούσε να σχηματίσει από μνήμης έναν οποιονδήποτε τύπο κάποιου ρήματος ή ενός απίθανου επιθέτου ή ουσιαστικού, αλλά με πολλές ασκήσεις – σε κείμενα πάντοτε- θα μπορούσε να αναγνωρίσει τον τύπο και τη σημασία του, αν μάθαινε βασικές γραμματικές δομές.

Επιπλέον, υποστήριζε ο Μουμτζάκης, όταν το βάρος πέφτει στην κατανόηση του κειμένου και όχι στα γραμματικο-συντακτικά, το μάθημα γίνεται πιο ενδιαφέρον για τους μαθητές: δουλεύουν με σκέψη και φαντασία, για να γνωρίσουν το λόγο κάποιου άλλου, άλλης εποχής- όχι τον τύπο του λόγου. Και καταλήγει: «Όλοι όσοι μελετούν ένα αρχαίο κείμενο έχουν δίπλα τους μία γραμματική, ένα συντακτικό και ένα λεξικό. Ο Έλληνας μαθητής αποτελεί εξαίρεση».

Για να γυρίσει ο ήλιος

Όλη αυτή η σύλληψη του Μουμτζάκη αφορούσε, βέβαια, τη διδασκαλία των αρχαίων στο Λύκειο. Σκέφτομαι, όμως, πόσο δημιουργική δουλειά θα μπορούσε να γίνει και στο γυμνάσιο, αν τα μαθητούδια είχαν μπροστά τους απλά κείμενα (και λίγο ελκυστικά) και δίπλα τους τη γραμματική, το συντακτικό και το λεξικό, για να βυθίζονται στη γοητεία της γλώσσας και να προχωρούν με αυτενέργεια και προβληματισμό στην ουσία του λόγου των αρχαίων, απαλλαγμένα από το βάρος της αποστήθισης τύπων αποκομμένων από κάθε γλωσσικό περιβάλλον, τύπων χωρίς σημασιολογικό φορτίο, χωρίς ψυχή. Μια τέτοια προσέγγιση των κειμένων θα αποτελούσε πραγματική μαθητεία.

Όμως μια τέτοια πρόταση απαιτεί ριζικές αλλαγές στις αντιλήψεις των γλωσσομαμντόρων του Π.Ι. (ή όπως αλλιώς το λένε τώρα), στη νοοτροπία και τη συνήθεια των διδασκόντων (δεν θα ήθελα να θίξω ζητήματα... ιδιαίτερων συμφερόντων), αλλά και στις ρητορείες εθνικοπατριωτών, που μακράν απέχουν από τη σχολική πραγματικότητα και που ταυτίζουν την παιδεία του γένους με τα ρήματα εις –μι. Και ο ίδιος ο Μουμτζάκης θα πει με πίκρα: «Κάθε καινοτομία στα Αρχαία Ελληνικά τη θεωρούσαν πολλοί ως εθνικό κίνδυνο, άρα ως εκπαιδευτικό λάθος ασυζήτητο».

Γι' αυτό, μεγάλε δάσκαλε, μάλλον θα χρειαστεί να φύγουν ακόμα πολλοί οραματιστές φιλόλογοι σαν κι εσένα, μέχρι να αλλάξουν τα αυτονόητα στην ελληνική εκπαίδευση. Εσύ, τουλάχιστον, το χρέος σου το έκανες. Κοιμού εν ειρήνη.